

ROCZNIK ARCHEOLOGICZNY

E

I

W 1 L N O
1 9 3 7

Za Komitet Redakcyjny:
Prof. Dr Stanisław Zajaczkowski

KOMITET REDAKCYJNY:

Prof. dr Rajmund Gostkowski, prof. dr Mieczysław Limanowski,
prof. dr Jan Ochocki, prof. dr Stanisław Zajaczkowski, dr Helena
Cehak-Hołubowiczowa

W Y D A W C A : MUZEUM ARCHEOLOGICZNE U. S. B.
REDAKCJA i ADMINISTRACJA: Wilno, Zamkowa 11

E D I T E U R : MUSÉE d'ARCHÉOLOGIE U. S. B.
RÉDACTION et ADMINISTRATION: Wilno, Zamkowa 11

ZAKŁADY GRAFICZNE „ZNICZ” WILNO, UL. BISKUPA BANDURSKIEGO 4, TEL. 3-40

POSZUKIWANIA ARCHEOLOGICZNE W POWIECIE KOSOWSKIM NA POLESIU

(Archeologische Forschungen im Kreise Kosów, Polesie).

W dniach od 30/X. do 2/XI. 1937 r. dyrekcja Muzeum Poleskiego Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Pińsku zorganizowała wyprawę do powiatu kosowskiego w celu przeprowadzenia poszukiwań etnograficzno-archeologicznych w okolicy 3 jezior: Sporowskiego, Białego i Czarnego. W wyprawie wzięli udział: kustosz Muzeum prof. Georgiewski, wiceprezes Zarządu P. T. K. w Pińsku prof. Obuchowski i krajoznawca - fotograf, ucz. gimn. państw. S. Koško.

Członkowie wyprawy zebrali ciekawy materiał, który wzbogacił zarówno dział etnograficzny jak i archeologiczny Muzeum Poleskiego.

Dział archeologii prehistorycznej w Muzeum Poleskim posiada już sporą kolekcję zabytków głównie z środkowej i młodszej epoki kamiennej. Wszystkie zabytki pochodzą z Polesia ze znalezisk luźnych. Większość okazów została przywieziona przez członków Zarządu P. T. K. w Pińsku, np. bardzo ciekawa kolekcja narzędzi krzemienych z okolic jeziora Nobel, pow. piński, oraz z okolic jeziora Lubiaź, pow. Kamień-Koszyrski. Reszta okazów to przedmioty znalezione przypadkowo i pochodzące z darów, np. kilkanaście toporków kamiennych, kilka siekier krzemienych a także wyjątkowo piękny grot krzemieny do dzidy (okaz przemysłu nadbużańskiego). Nadmienić należy, że każdy zabytek w Muzeum Poleskim posiada dokładną metrykę pochodzenia.

Zabytków prehistorycznych z powiatu kosowskiego przywieziono pełny plecak. Przeważała ceramika przedhistoryczna a więc b. duża ilość ułamków naczyń glinianych (niektóre fragmenty ornamentowane), następnie wśród sporej ilości wiórów i odłupków krzemienych znalazło się trochę narzędzi. Z większych przedmiotów: toporek i motyka kamienne oraz 2 bransolety brązowe, ornamentowane.

Cały przywieziony materiał pochodzi z wydm, leżących na obszarze wsi Zdzitów-Horbów gm. Piaski, pow. Kosów-Poleski, zbierany był przez członków wyprawy z powierzchni wydm na dość znacznej przestrzeni.

Bawiąca w Pińsku w dniu 21-ym listopada 1937 r., na zaproszenie Dyrekcji Muzeum Poleskiego, dr Helena Cehak²-Hołubowiczowa,

adiunkt Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, przeglądając zbiory prehistoryczne Muzeum Poleskiego, zapoznała się także z przywiezionym materiałem z powiatu kosowskiego i wyodrębniła w nim szereg kultur.

Również docent dr Roman Jakimowicz, dyrektor Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie, na podstawie przesłanych fotografii ważniejszych okazów udzielił kilka cennych uwag o zabytkach z Horbowa.

Dając krótki opis zabytków z powiatu kosowskiego opieram się na uwagach dr Hołubowiczowej i docenta dr Jakimowicza.

Najstarszą kulturę, jaką dało się wyodrębnić z pośród, niewielkiej zresztą ilości, narzędzi krzemienych, jest kultura *świderska*. Kulturę tę reprezentują grociki trzoneczkowe oraz drapacz wiórowy. (Tabl. I rys. 1—4 oraz 8)¹⁾.

Następnie została wydzielona kultura *tardenuaska*.

Charakterystyczne narzędzia przemysłu *tardenuaskiego* reprezentują następujące wyroby mikrolityczne: mały nożyk wiórowy o całkowicie zatępionym tylcu (tabl. I, rys. 11), *świder* o małym ostrzu, zaszczerbionym drobnym retuszem (tabl. I, rys. 5), nieco uszkodzony drapacz, pokryty również drobnym retuszem, a wykonany z krążkowego odłupka (tabl. I, rys. 10), drapacz wykonany z niewielkiego wióra, o wysuniętym ostrzu, po obu stronach którego widoczne są wnęki wyznaczone retuszem (tabl. I, rys. 6) oraz rdzeń dwupodstawowy (tabl. III, rys. 7).

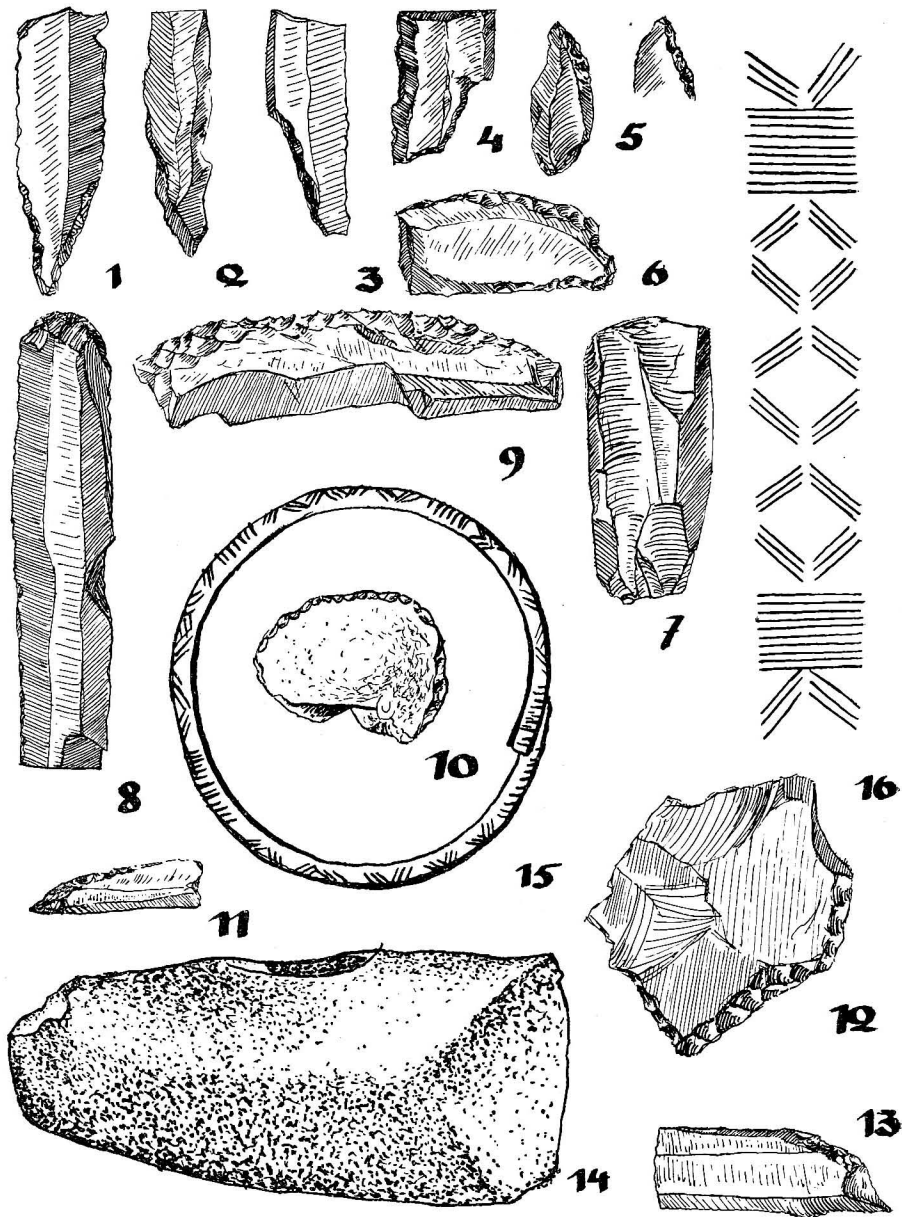
Poza narzędziami do zespołu wyrobów kultury *tardenuaskiej* można zaliczyć drobne wiórki i odłupki w ilości kilkudziesięciu sztuk.

Pozostałe wyodrębnione narzędzia krzemienne pochodzą prawdopodobnie z neolitu. Jako znalezione bez zespołu ściślej odatować się nie dadzą. Są to: narzędzie wielorakiego użytku, wykonane z nadłamanego odłupka a pokryte przykrawędnym, jednostronnym retuszem, możliwe, że służyło także jako przekłuwacz (tabl. I, rys. 12), niewielki okaz nożyka wiórowego o zatępionym do połowy tylcu (tabl. I, rys. 13), oraz nadłamany wiór, załuskany bardzo starannie drobnym retuszem, prawdopodobnie piłka krzemiana (tabl. I, rys. 9).

Kamienne narzędzia z wydmy *horbowskiej* reprezentują toporek i motyka. Toporek kamienny gładzony o przewierconym otworze przedstawia typ toporka bałtyckiego, bojowego (tabl. I, rys. 14). Pochodzi prawdopodobnie z IV okresu neolitu lub I okresu brązu. Wykonany jest ze skały krystalicznej, zasadowej, możliwe diabazu. Obuch toporka jest uszkodzony. Górna strona toporka jest płaska, dolna bardzo lekko wklęsła, ostrze opuszczone nieco ku dołowi, bardzo nieznacznie zaznaczona tulejka, wydłużająca trochę otwór; przekrój półokrągły. Na górnej stronie słabo widoczne podłużne nacięcie w kształcie rowka. Wymiary: dłg. 10.8 cm, największa szerokość na

¹⁾ Rysunki odręczne na podstawie oryginałów wykonał Zb. Lugeć ucz. Gimnazjum Państwowego w Pińsku.

Tablica I.

linii otworu 5,5 cm, dłg. ostrza 4,5 cm, średnica otworu 2,5 cm, odległość otworu od ostrza 3,6 cm, od końca obucha 4,7 cm.

Motyka kamienna, gładzona o przewierconym otworze wykonana jest ze skały zmetamorfizowanej prawdopodobnie gnejsu. Ostrze motyki poprzeczne, zaokrąglone, górna i dolna strona wypukłe, co daje przekrój soczewkowaty. Dolna strona motyki nieco uszkodzona. Wymiary: dłg. 12,2 cm, największa szerokość 7 cm, średnica otworu 2 cm, odległość otworu od ostrza 7,2 cm, od tyca 3,4 cm.

Z wydm horbowskich pochodzi spora ilość ceramiki; na fragmentach tych naczyń w wielu wypadkach zachował się ornament. Składa się on z szeregu otworów przekłutych na wylot tuż pod krawędzią, ze słupków pionowych wyciskanych przy pomocy patyka lub z rytej jodełki. Obok tych motywów spotyka się ornament wyciskany przy pomocy grzebyka, lub drewnianego stempelka. Do rzadkości należy ornament sznurkowy znaleziony na jednym tylko fragmencie.

Charakterystyczną cechą omawianej ceramiki są grube ścianki, naczynia słabo wypalone, barwy żółtej lub pomarańczowej, lepienie w ręku z chudej gliny z domieszką kwarcu i skaleni (składniki granitu), czyli tzw. żarstwą, doskonale widoczną na zewnętrznych i wewnętrznych ściankach naczyń.

Fragmenty ceramiki ornamentowanej, jak również motykę kamienną o przewierconym otworze zaliczono do grupy zachodniej kultury parafińskiej z I okresu brązu.

Ciekawymi okazami są 2 bransolety brązowe z równo uciętymi końcami, zachodzącymi jeden na drugi, ozdobione ornamentem rytym (tabl. I, rys. 15). Na rys. 16, tabl. I, przedstawione jest rozwinięcie ornamentu na płasko. Bransolety wykonane są z okrągłych sztabek brązowych o średnicy 1 cm. Wymiary bransolet są następujące: wewnętrzna średnica — 10,3 cm, zewnętrzna 12,3 cm. Bransolety zostały zaliczone przez dr Jakimowicza do kultury „łużyckiej“ z początków epoki żelaznej, czyli tzw. VI okres brązu skandynawskiego. Niestety na razie nie udało się ustalić, w jakich warunkach owe bransolety zostały znalezione. Mogą bowiem pochodzić z grobu, albo też mogą stanowić część znaleziska gromadnego czyli skarbu. Dr Jakimowicz to drugie przypuszczenie uważa za bardziej prawdopodobne.

Pozostaje mi jeszcze wspomnieć o 4 przęślikach, pochodzących również z wydm horbowskich i znalezionych luźnie bez zespołu. Pochodzą one z różnych okresów. Dwa z nich wykonane są z gliny, a dwa z kamienia. Przęślik z czerwonego łupku docent dr Jakimowicz zaliczył do czasów wczesnohistorycznych i wspominał, że takie same znalazły się w Dawidgródku.

ZUSAMMENFASSUNG.

Die archeologischen Funde wurden auf einen grossen Binnendünengebiet zwischen Żdzitów und Horbów, Kreis Kosów, Polesie, gesammelt. Unter den Feuersteinwerkzeugen liessen sich die Kulturen des Swiederien (Taf. I, 1—4 als auch 8) und des Tardenoisien (Taf. I,

---

5—7 als auch 10—11) deutlich unterscheiden. Ein Teil der Feuersteinwerkzeuge und Steingeräte stammen aus der jüngeren Steinzeit, ebenso wie die Keramikfragmente, die letzteren gehören zu der westlichen Gruppe der Urfinischen Kultur aus der ersten Periode der Bronzezeit. Unter den grösseren Steingeräten fand man eine Steinhacke und eine Streitaxt. Aus einer späteren Zeit stammen zwei Armringe mit geritztem Ornament mit senkrecht geschnittenen Enden (Taf. I, 15 u. 16); diese gehören der Lausitzer Kultur aus der frühen Eisenzeit.

SPIS TREŚCI

(Sommaire)

	Str.
CEHAK - HOŁUBOWICZOWA HELENA: Materiał i zagadnienia cmentarzyska kurhanowego koło wsi Nawry w powiecie postawskim (Material und Problemstellung des Hügelgräberfeldes aus der Gegend des Dorfes Nawry, Kreis Postawy) — — — — — — — — — —	5.
HOŁUBOWICZ WŁODZIMIERZ: Ceramika słowiańska XI — XII wieku cmentarzyska koło wsi Nawry (Slavic potter's art of the 11-th and 12-th centuries found in barrows at the village of Nawry) — — — —	52
WRZOSEK ADAM: Szkielety z kurhanów w Nawrach w powiecie postawskim (Squelettes de tumulus funéraires à Nawry district de Postawy) — —	70
HOŁUBOWICZ WŁODZIMIERZ: Pięć lat pracy terenowej Muzeum Archeologicznego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1933—1937) (Cinq ans de travail au Musée d'Archéologie de l'Université d'Etienne Batory à Wilno (1933 — 1937)) — — — — — — — — — —	83.
JAGODZIANKA WANDA: Poszukiwania archeologiczne w powiecie kosowskim na Polesiu (Archeologische Forschungen im Kreise Kosów, Polesie) — — — — — — — — — — — — — — — —	91

